

סוגית ט' בנ"א כאחד
(דף ל"ד:)

ה ת ו כ ז

פרק ראשון: ט' תקיעות כאחת ושאלת הסדר בתקיעות

- 544 א. מחלוקת הראשונים בשומע ט' תקיעות כאחת
- 546 ב. שאלת סדר התקיעות
- 550 ג. שלושה דינים של סדר

פרק שני: ט' תקיעות כאחת ושאלת תרי קלי לא משתמע

- 554 ד. האם השומע ט' תקיעות כאחת יוצא לפחות ידי אחת?
- 559 ה. ראית הטורי אבן לשיטת הרשב"א בענין תרי קלי. גירסת התוספתא ושיטת רש"י.
- 562 ו. קטע מוקשה בדברי הריטב"א על פירש"י

סוגית ט' בנ"א כאחד

פרק ראשון

ט' תקיעות כאחת ושאלת הסדר בתקיעות

א. מחלוקת הראשונים בשומע ט' תקיעות כאחת

רש"י ושאר הראשונים נחלקו בעיקר ההלכה של השומע ט' תקיעות מט' בני אדם כאחד. מחלוקתם תלויה בשאלת הגירסה הנכונה בגמ', ויסודותיה הענייניים הם דין תרי קלי לא משתמע ודין סדר התקיעות (פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה).

גירסת התוס' בגמ' — שהיא כנראה גם הגירסה שהיתה לפני רש"י — זוהי: "תניא נמי הכי שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא מט' בני אדם כאחד לא יצא תקיעה מזה ותרועה מזה יצא ואפילו בסירוגין ואפילו כל היום כולו". ופירשו התוס' כך: "שמע ט' תקיעות" — היינו ג"פ תר"ת — "בט' שעות ביום" — כולן מאדם אחד — "יצא". שמע את ט' התקיעות "מט' בנ"א כאחד" — כלומר: זה תוקע וזה מריע וזה תוקע וכו' וכולם תוקעים בבת אחת — "לא יצא". שמע "תקיעה מזה ותרועה מזה" — היינו בזה אחר זה — "יצא, ואפילו בסירוגין" — ר"ל: אפילו בהפסקות של שהיה ביניהן ולא בזה אחר זה ממש, "ואפילו כל היום כולו".

תורף ההלכה לפי התוס' הוא איפוא שהשומע את ט' התקיעות הדרושות בבת אחת — לא יצא (הטעם יתבאר לקמן), ואם שמען בזה אחר זה — בין מאדם אחד בין מתשעה בנ"א, בין סמוכות זו לזו בין רחוקות — יצא (על הצורך במניית כל המקרים ע"י הברייתא ע' להלן פסקה ה').

כתוס' גרסו ופירשו גם הרא"ש¹ והרמב"ן, וכ"ה גירסת הרי"ף, אלא שבה תוספת של שלש מלים: "תקיעה מזה ותרועה מזה בזה אחר זה יצא", מה שמתאים כמובן עם פירוש התוס'. וכן הרשב"א² והריטב"א³ והר"ן גרסו כרי"ף ופירשו כתוס' (ואף הרמב"ן מוסיף אחר שכתב את פירוש התוס' ש"יש נוסחה מפורשת תקיעה מזה ותרועה מזה בזה אחר זה יצא").

אבל רש"י מתקיף את הגירסה "מט' בני אדם כאחד לא יצא", שהיתה גם בספרים שלפניו, באמרו שעל כרחך טעמה הוא משום שתרי קלי לא משתמע, אך זה נגד מסקנת הגמ' בדף כ"ז. לפיה בשופר "כיון דחביב יהיב דעתיה ושמע" ואין אומרים בו תרי קלי לא משתמע. לפיכך מתקן רש"י את הגירסה עפ"י התוספתא (פ"ב, י"ב) בה היה

(1) בתוספותיו, ע"ש (מה שכתוב שם לפנינו: "והכי גרסי' מט' בנ"א תקיעה מזה ותרועה מזה יצא ואפילו בסירוגין" — אף שאין נפקא מינה מ"מ בראה שיש שם חסרון, וכצ"ל: "מט' בנ"א כאחד לא יצא תקיעה מזה" וכו'). ובפסקיו העתיק הרא"ש את גירסת הרי"ף הנזכרת בסמוך.

(2) ע"ש בהערות המו"ל 467.

כתוב לפני רש"י כך (עי' להלן פסקה ה'): "מט' בנ"א כאחד יצא ואפילו בסרוגין ואפילו כל היום כולו". ומוסיף רש"י: "ולא גרסינן תקיעה מזה ותרועה מזה יצא דהיינו רישא ואי גרסינן לה הכי הוא דגרסי' מט' בנ"א כאחד תקיעה מזה ותרועה מזה יצא ואפי' בסירוגין וכו'". הרי שלשיטת רש"י השומע את ט' התקיעות מתשעה בני אדם התוקעים בבת אחת זה תקיעה וזה תרועה וכו' — יצא, וכן השומען בזו אחר זו — בין מאדם אחד בין מט' בנ"א בין סמוכות ובין רחוקות — יצא (זוהי ההבנה הפשוטה בדברי רש"י, וכך הבינו רוב הראשונים. על הבנה מיוחדת של הריטב"א בדברי רש"י ע' להלן פסקה ו').

נמצא שהמחלוקת להלכה בין רש"י לתוס' וסיעתם היא בשאלת השומע את ט' התקיעות בבת אחת: לרש"י יצא, ולתוס' וסיעתם לא יצא. והנה ראינו שרש"י מנמק את שיטתו בכך שלגבי שופר קיי"ל תרי קלי משתמע, וא"כ אפשר לו לאדם לשמוע את ט' הקולות בבת אחת. הראשונים החולקים על רש"י דוחים את טיעונו בשתי דרכים: התוס', הרא"ש, הרמב"ן והר"ן טוענים שאע"פ שתרי קלי בשופר משתמע מ"מ השומע את ט' התקיעות בבת אחת אינו יכול לצאת, מפני שלא שמען על הסדר, כי הדין של פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה משמעו שישמע קודם את התקיעה ואח"כ את התרועה וכו', ובשומען בבת אחת לא מתקיים דין זה (ולדעת רש"י שמיעה בבת אחת אף היא טובה, ובלבד שלא יהפך את הסדר, כגון שיתקע שתי תקיעות ואחריהן תרועה וכו'). על טעמי השיטות ר' להלן). אך הרשב"א דוחה באופן אחר: תרי קלי משתמעו אנו אומרים רק בזמן ששניהם תוקעים או שניהם מריעים — ר"ל שהואדם רוצה לצאת רק ידי תקיעה אחת או רק ידי תרועה אחת — שאז "מיגו דחביבא ליה יהיב דעתיה ושמע חד מינייהו", אבל לצאת בבת אחת גם ידי תקיעה וגם ידי תרועה — זה אי אפשר, כי "אי אפשר לשמוע כולן יחד". כלומר: הכלל של תרי קלי בשופר משתמע פירושו שאפשר לשים לב לאחד משני הקולות ולשמעו, אך אי אפשר לשמוע בעת ובעונה אחת את שני הקולות. אח"כ מוסיף הרשב"א גם את הטעם שכתבו התוס' וסיעתם, שבשומע בב"א אין זו שמיעה על הסדר.

והנה מלשון הרמב"ן והרא"ש (בפסקיו) והר"ן, ע"ש, מוכח שעקרונית הם מסכימים עם רש"י שתרי קלי משתמע פירושו שאפשר לשמוע את שני הקולות, אלא שיש כאן היסרון מצד הסדר; וכך משמע גם מהתוס' שנוקקו לטעם של הסדר (וכ"כ המ"ב תקפ"ח שעה"צ אות כ"ב, אך ע' לקמן בהמשך הפסקה) והם חולקים איפוא בזה על הרשב"א⁴. ואמנם הריטב"א כתב בפירוש שבין הראשונים הפוסלים בט' קולות בבת אחת מפני שאין כאן פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה — ישנה מחלוקת אחרת, והיא מה הדין במי ששומע שלושה בני אדם התוקעים ביחד, האחד ג"פ תשר"ת השני ג"פ תש"ת והשלישי ג"פ תר"ת, כך שהשומע שומע בתחילה שלש תקיעות ביחד, אחריהן שברים-תרועה ושברים ותרועה ביחד (והם תוקעים אותם באותו אורך, כך שלא יפסיק קול זר בין התרועה לתקיעה, כ"כ הריטב"א), ושוג שלש תקיעות ביחד וכו', עד סוף ט' הקולות. וכתב הריטב"א שרב האי גאון סובר שבאופן כזה יצא השומע ידי כל שלושת הסדרים,

- (3) נראה ברור שהרשב"א מחלק רק בין הרוצה לצאת ידי אחת לרוצה לצאת ידי שתיהן, ולא בין קולות שוים (שתי תקיעות או שתי תרועות) לשונים (תקיעה ותרועה). וכך מבואר בדברי הריטב"א הנזכרים בפנים בסמוך, שלא כמו"ל המאירי ל"ד: ד"ה שמען הערה 8.
- (4) לשון הר"ן מועתקת מלה במלה מהרשב"א בהשמטת הטעם הראשון, ומוכח מזה שהוא חולק על הרשב"א ובכוונה השמיט.

כי "אפשר לו לשומען כולן כאחד", ויש אומרים שיצא רק ידי סדר אחד, כי כשאמרנו שתרי קלי בשופר משתמע הכוונה שאפשר לשמוע קול אחד כראוי, אך לא שאפשר לשמוע את כולם. וזהו א"כ בדיוק מהלוקתם של התוס' וסיעתם עם הרשב"א. [הרישב"א עצמו כתב שראוי להתמיד כ"א, וכך סתם בדף כ"ו. בענין תרי קלי].

בסיכום יש איפוא לפנינו שלש שיטות: לדעת רש"י יוצאים בט' תקיעות כאחד כי אפשר לשמוע את כולן וגם אין בזה חיסרון בסדר. לדעת רה"ג והתוס' וסיעתם אין יוצאים בט' תקיעות בב"א בגלל חיסרון בסדר, אבל יוצאים בשלושה סדרים הנתקעים בב"א כי אפשר לשמוע את כולם ושם אין חיסרון בסדר. ולדעת הרשב"א אין יוצאים אף פעם בשני קולות בב"א, כי אי אפשר לשמוע את שניהם ביחד.

[הרשב"א כתב בפירושו שאפשר לשמוע רק קול אחד, ומשום כך הוא דוחה את פירש"י, וכ"כ הרישב"א בשם י"א, שאפשר לשמוע רק קול אחד, ועוד יותר מבואר בדבריו בדף כ"ז. אך יש להעיר כי תיתכן בהתלט דעה ש"תרי קלי משתמע" פירושו אמנם שאפשר לשמוע את שניהם, כמו שסוברים רה"ג והתוס' וסיעתם, ומ"מ תשעה קולות ביחד א"א לשמוע. ובפשטות באמת קשה להבין איך יכול אדם לשמוע שש תקיעות ושלש תרועות ביחד ולשים לב לכל אחת מהן לחוד. ואולי התוס' בעצמם סוברים אף הם כך, שתרי קלי אמנם נשמעים שניהם, אך עד תשעה ביחד א"א לשמוע. אלא שלא רצו להקשות על רש"י מטעם זה, כי בעיקר הדבר הרי צודק רש"י שתרי קלי נשמעים שניהם, ולא היה קים להו בדיוק עד כמה קולות יכול אדם לשמוע ביחד, ולכן העדיפו להקשות מענין הסדר שבגללו א"א לצאת באופן כזה כלל (אמנם מל' הרמב"ן "מט' בנ"א כאחד לא יצא ולא משום דתרי קלי לא משתמע... אלא... משום דשמען כאחת ואנן בעינן פשוטה לפני"ה וכו' משמע שלדעתו אין כאן בכלל חיסרון מצד שמיעת הקולות, כלומר שאפשר לשמוע את כל התשעה, כרש"י). ולפי"ז היה אולי מקום להסתפק אפילו בשלושה קולות כאחד, האם הם יכולים להישמע כולם, אפילו אם אנו אומרים שתרי קלי נשמעים שניהם. ומ"מ רה"ג סובר כאמור בשלושה נשמעים (אך יתכן כמובן שהוא סובר שאפילו תשעה נשמעים, כרש"י וכרמב"ן, ואין איפוא ראייה שגם לשיטה שתשעה אינם נשמעים - אם קיימת שיטה כזו - מ"מ שלושה נשמעים)].

ג. שאלת הסדר בתקיעות

רש"י ושאר הראשונים נחלקו איפוא בשאלה האם דין הסדר בתקיעות מחייב שהן תשמענה בזו אחר זו, או שגם בבת אחת יוצאים בהן, ובלבד שלא יקדים את המאוחרת. הראשונים טוענים כנגד רש"י שבתוקע בבת אחת אין כאן פשוטה לפנייה ופשוטה לאחריה, וכוונתם מן-הסתם לכך שאם הסדר בפסוק הוא "ותקעתם תרועה" הרי שצריך לתקוע ואחר כך להריע, וזהו מ"ש בגמ' פשוטה לפנייה ופשוטה לאחריה, דוקא. ונראה להסביר את דעת רש"י: עפ"י מה שפירש בסוכה נ"ג: (ד"ה ה"ג) שר' יהודה הסובר שתקיעה ותרועה ותקיעה אחת היא, כלומר קול אחד רצוף, לומד זאת מלשון הכתוב "ותקעתם תרועה". כי משמעותה הפשוטה של לשון זו היא: תתקעו את התרועה, וכאילו היה כתוב: והרעותם תרועה, ובאמת לברייתא בר"ה ל"ד. (עפ"י פירושו רש"י

(1) האבני נזר (או"ח ס"ס תמ"ד) רוצה לומר שלדעת רש"י אולי בכל מקום שצריך סדר העיקר הוא שלא להקדים את המאוחר, אך בבת אחת ל"ל בה, ולמד כן מיומא נ"ז, ע"ש. ובספר "ציונים לתורה" למהר"י ענגיל כלל ל"ה חקר בזה באריכות, וע"ש מ"ש בענינינו.

שם, ע' סוגית רציפות תר"ת פסקה א') היתה הו"א שהתורה אינה מצווה כלל לתקוע פשוטה אלא רק להריע, אלא שהוכיחו שם מהמקראות שכוונת התורה בכל זאת לכך שנתקע תקיעה פשוטה לפני התרועה ופשוטה לאחריה. ומ"מ משינוי הלשון הזה — "ותקעתם תרועה" תחת "ותקעתם והרעותם" — לומד ר"י שתקיעה ותרועה אחת היא, וזהו מה שרצתה התורה לרמוז בנקטה לשון שמשמעה שהתקיעה היא היא התרועה. מעתה נוכל לומר שאף שרבנן חולקים על ר"י, ומוכיחים שהתקיעה והתרועה אינן צריכות להיות רצופות כי אינן קול אחד, מ"מ משינוי הלשון הנ"ל יש ללמוד שאין צורך דוקא להקדים את הפשוטה לתרועה, אלא הריהן יכולות להעשות כאחת. וזהו מה שהתכוונה התורה לרמוז בנקטה לשון המורה על אחדות התקיעה והתרועה, לאמור: אין צורך דוקא בסדר של תקיעה ואחריה תרועה, כמו שהיה צריך הדין להיות אילו היה כתוב כרגיל "ותקעתם והרעותם", אלא הרי הן יכולות להעשות ביחד (ומ"מ אין הכרח לעשותן ביחד, כי שתי מצוות שונות הן, כמו שלומדים רבנן מהפסוקים, ומשום כך אין צורך אפילו לעשותן רצופות).

והנה בסוגית הפסק-קול פסקה ב' רצינו לומר שהראשונים הסוברים שהפסק קול שופר בין תקיעה לתרועה פוסל את הבבא לומדים זאת משינוי הלשון הנ"ל ממנו לומד ר"י שתקיעה ותרועה אחת היא, ע"ש. ולפי"ז י"ל שלראשונים אלה שינוי הלשון נצרך לענין הפסק-קול, ושוב אינו מופנה ללמוד ממנו שאפשר לתקוע ולהריע בבת אחת, וממילא עלינו לעשות כסדר הכתוב בפסוק: ותקעתם והדר תרועה, פשוטה לפנייה ופשוטה לאחריה. ורש"י אולי לומד משינוי הלשון את שני הדינים (פסול הפסק-קול והכשר בת-אחת), או שסובר שהפסק-קול אינו פוסל, או שהוא לומד את פסול הפסק-קול ממקום אחר. ולראשונים המכשירים בהפסק-קול ופוסלים בט' תקיעות כאחת (הרשב"א מסתפק בענין הפסק-קול [ע' סוגית הפסק-קול פסקה ה'] והתוס' בשם ר"ת מכשירים [שם פסקה א'], וכן הרו"ה מכשיר בהפסק קול [שם] ובט' תקיעות כאחת לא השיג על הרי"ף שפוסל) — צריך לומר ששינוי הלשון אין הם לומדים אף אחד משני הדינים הנ"ל, אלא לדעתם יש לשינוי לשון זה משמעות אחרת, כמוסבר בסוגית הפסק-קול פסקה ב', ע"ש. וכל האמור כאן בזה הוא בגדר השערה, וצ"ע.

והנה הראשונים החולקים על רש"י מזכירים בטיעונם אודות הסדר רק את שאלת הסדר הפנימי בתוך כל בבא: התוס', הרא"ש, הרמב"ן והריטב"א כתבו בפירוש שהחיסרון בתוקע את ט' הקולות ביחד הוא בכך שאין כאן פשוטה לפנייה ופשוטה לאחריה, וגם לשון הרשב"א והר"ן: "שהרי הוא צריך לשמוע הסדר תקיעה ותרועה ותקיעה הא לאו הכי לא יצא" יכולה להתפרש כמתייחסת דוקא לסדר בתוך התר"ת. השאלה הנשאלת היא האם יש דין של פדר גם בין הבבות, כלומר האם ט' התקיעות צריכות להישמע דוקא בסדר של תר"ת תר"ת תר"ת (היינו תר"ת ואחריה תר"ת ואחריה תר"ת). והראשונים נקטו את הסדר בתוך בבא אחת לדוגמא בעלמא, או שבכוונה נקטו כך, והסדר הדרוש בתקיעות הוא באמת רק הסדר הפנימי בתוך כל בבא, פשוטה לפנייה ופשוטה לאחריה, אך מעמדן של הבבות זו ביחס לזו אינו משנה כלל. הטעם לאפשרות השניה יהיה כמובן זה ששלש התרועות הדרושות בר"ה אינן אמורות כלל במקום אחד בתורה, אלא כל אחת כתובה בפרשה אחרת, כמבואר בגמ' ל"ד, וא"כ לא מצינו שהתורה מסדרתן זו אתר זו.

הראשונים נחלקו כאמור האם הפסק קול זר בין תקיעה לתרועה פוסל או לא. והנה ברור שלדעת הפוסלים בהפסק-קול — שילוב קול או קולות של בבא אחת בין קולותיה

של בבא אחרת יפסל אז הבבא (שילוב כזה נוצר כמובן בכל מקרה שאדם תוקע את ט' הקולות בונה אחר זה שלא בסדר הרגיל של תר"ת תר"ת תר"ת), שהרי יהיה כאן הפסק של קול זר בין תקיעה לתרועה (העובדה שהקול הזר הוא מתקיעות היום אינה משנה כלום, כי פסול ההפסק בין תקיעה לתרועה מקורו בדין פשוטה לפנייה ופשוטה לאחריה, ופירושו שאסור שקול אחר יפריד בין התרועה לשתי תקיעותיה. אך ר' לקמן). ובסוגית משך בשניה כשתים ח"ג פסקה ח' הוכח מדברי הרישב"א שלדעתו גם לשיטת הראשונים לפיה לא קיים פסול של הפסק-קול, והתוקע קול פסול בין תקיעה לתרועה יצא — מ"מ המשלב בבות זו בזו, כגון שתקע תקיעה מהבבא הבאה לפני שסיים את הבבא הקודמת, לא יצא. וכן הוכח גם מדברי הרמב"ם בסוגית הפסק קול פסקה ז', שאף אם הוא סובר שהפסק-קול אינו פוסל מ"מ שילוב קולות מתוך בבא אחרת בין קולותיה של בבא זו פוסל.

ולכאורה יש איפוא ללמוד מכאן שלא די בכך שיישמר הסדר הפנימי של התקיעות בתוך כל בבא, דהיינו שבכל בבא ישמע אדם קודם את התקיעה ואח"כ את התרועה ושוב את התקיעה, אלא הדין הוא שסדרן של כל ט' התקיעות מעכב, וצריך לשמען דוקא בבא אחר בבא, תר"ת תר"ת תר"ת, וזאת בלי קשר עם השאלה של הפסק קול פסול בין התקיעות הכשרות.

אך הגה הרישב"ץ כתב בחידושו שאע"פ שהשומע את ט' התקיעות ביחד לא יצא מפני שאין כאן פשוטה לפנייה ופשוטה לאחריה, כדעת הראשונים החולקים על רש"י, מ"מ אם שלושה אנשים תקעו ביחד כ"א תר"ת יצא השומע ידי כל ט' התקיעות, כי בשופר תרי קלי משתמעי (שניהם, ואף שלושה, כדעת רה"ג הג"ל) ויש כאן פשוטה לפנייה ופשוטה לאחריה. ובחשב"ץ (ח"ג סי' ש"ו) העתיק תשובה של הריב"ש שכתב כן (אלא שהריב"ש נקט שם דוגמא של שני אנשים התוקעים ביחד שתי בבות, וי"ל שה"ה לשלושה, ודוגמא בעלמא נקט עפ"י הביטוי "תרי קלי"; אך אולי בדוקא נקט שנים, ושלושה כבר אי אפשר לשמוע, ע' לעיל סוף פסקה א').

ולשון המאירי, אחר שפירש שבשופר תרי קלי משתמעי שניהם ואעפ"כ השומע את ט' התקיעות כאחת לא יצא כי לא שמען על הסדר: "אם תקעו ג' בנ"א כאחד זה קשר"ק וזה קשר"ק וזה קר"ק יצא שהרי על כרחך אחד מהם הוא האמיתי והרי נעשה כסדר וכן אם תקעו שלשתם סימן אחד בבת אחת יצא ידי אותו סימן". והנה המעיין בדברי המאירי לפני כן (ל"ד. ד"ה כבר וד"ה מקצת) ימצא שהביטוי "סימן" משמש אצלו גם לציון "סדר" וגם לציון "בבא", ובעצם "סימן" הוא אצלו הפוג המסוים של התקיעה: תשר"ת או תש"ת או תר"ת, לפי הדעות השונות. ולפי"ז נראה ברור שכוונת המאירי לומר שהשומע סימן אחד, דהיינו תשר"ת או תש"ת או תר"ת, הנתקע ע"י שלושה אנשים — יצא ידי אותו הסימן, ר"ל: ידי אותו סוג של תקיעה, דהיינו ידי ט' הקולות של תשר"ת או של תש"ת או תר"ת, וכמ"ש הרישב"ץ. הרי שהם סוברים שאע"פ ששמיעה בבת אחת אינה נחשבת לשמיעה על הסדר, ולפיכך א"א לצאת בשמיעת ט' הקולות מט' בנ"א כאחד — מ"מ בשלש בבות הנתקעות כ"א כסדרה, תקיעה ואחריה תרועה ואחריה תקיעה, אפשר לצאת ידי חובה גם אם שומעים אותן כאחת. ומזה יש להסיק בפשטות שאין סדר לבבות, ודין הסדר בתקיעות הוא רק דין הסדר הפנימי בתוך כל בבא.²

(2) ע' בהערה 1 שלדעת הא"נ טעמה של שיטת רש"י הוא שבכל מקום שצריך סדר אם עשה בבת אחת כשר, דנהי דאקדומי לא אקדים אחורי נמי לא מאחר. וכתב הא"נ שאמלא

[המ"ב (תקפ"ה ס"ק י"א ושעה"צ אות כ"ב) וכן האבני נזר (ס"ס תמ"ד) תלו את פסק הרשב"ץ בדברי הריטב"א, וכתבו שהריטב"א כתב בשם רה"ג שהשומע שלש בבות משלושה בנ"א כאחד יצא ידי ט' קולות. אך המעיין בדברי הריטב"א ימצא שאין הוא מדבר על מקרה זה, אלא רק על השומע שלושה בנ"א שכ"א מהם תוקע ט' קולות: האחד תוקע סדר תשר"ת, השני תש"ת והשלישי תר"ת (לשון הריטב"א: "והיכא שתקעו ג' בנ"א כא' זה תש"ת וזה תר"ת וזה תשר"ת וכן שלושה פעמים", וברור שכוונתו לתקיעות דמיושב, וכ"א תקע סדר על ט' קולות³), ומובן שאין ראייה מהמקרה של הריטב"א למקרה של הרשב"ץ, כי יתכן שבמקרה של הרשב"ץ יפסל הריטב"א אליבא דרה"ג, מפני שהבבות צריכות להישמע על הסדר בזו אחר זו, משא"כ כפררים שונים הנעשים מפפך שביניהם ודאי אין ענין של סדר. וראינו שגם המאירי, הסובר כנראה כרשב"ץ, כנ"ל, מוצא לנכון להביא את שני המקרים, כי בשני יש חידוש שאין בראשון. וצ"ע על המ"ב והא"נ בזה].

סיוע לשיטת הרשב"ץ אנו מוצאים בדרשת הרמב"ן (עמ' ל"ח). הרמב"ן שהוא מהמחזיקים בפסול הפסק-קול, תוקף את הדעה לפיה פסול הפסק-קול גוהג גם בין בבא לבבא (ע' סוגית הפסק קול פסקה ז' שיש ראשונים הסוברים כך), וטוען שהפסול גוהג רק בין תקיעה לתרועה או בין תרועה לתקיעה ולא בין בבא לבבא. וז"ל שם: "שאין הסידור אלא בתרועה שתהא תקיעה לפני ותקיעה לאחריה לר' יהודה בסמוכין לגמרי ולרבנן אפילו במפורזין ובלבד כסדרן אבל שלש התרועות שרמזה להן התורה אין להן חיבור ולא סדר זו עם זו כלל... דבר ברור הוא שכל תרועה ותרועה האמורה בתורה בפני עצמה היא". וזה מתאים איפוא עם שיטת הרשב"ץ.

אך נראה שאין צורך לומר שיש מחלוקת בין הריטב"א (ואולי גם הרמב"ם) לבין הרשב"ץ והרמב"ן (בסוגית הפסק קול פסקה ז' והערה 12 שם ראינו שהריטב"א סובר כרמב"ן בשאלת הפסק-קול בתוך הבבא ובין הבבות). כי יש לומר שהכל מודים שאין דין של סדר בין שלש הבבות, וכמ"ש הרמב"ן שהתורה לא נתנה להן חיבור וסדר זו עם זו כלל (היינו שאינן כתובות כלל במקום אחד, כנ"ל), אלא שהריטב"א טוען ששילוב קולות של בבא אחרת בתוך בבא זו מהווה פגם כפדר הפנימי של כל בבא. ואפילו אם הפסק בקול פסול אינו פוסל, כי אינו נחשב לכלום, מ"מ הכנסת תקיעה אחרת מתקיעות היום, שהיא חשובה, בין התרועה לשתי תקיעותיה — גורמת לקלקול הסדר של פשוטה

היינו אומרים שאין סדר לבבות היה דינו של הרשב"ץ קשה לשיטת רש"י, כי בצירוף של הרשב"ץ שומעים את התקיעה הראשונה של הבבא השניה לפני תרועת הבבא הראשונה, ואילו בתורה אמורה תרועה ושתי תקיעותיה ואח"כ עוד תרועה ושתי תקיעותיה וכו' (בפסוק האמצעי מבין שלושת פסוקי התרועה, "וזהעברת שופר תרועה" וכו', נזכרות בפירוש הפשוטות לפי דעת תנא אחד [ע' עמ' 643 שהוא ר"ע והראשונים פוסקים כמותו], וגם בלא"ה כל מקום שנאמרה תרועה הכוונה לתרועה ושתי פשוטות, כך שאילו היה סדר בין הפסוקים אסור היה שתקיעה של פסוק מאוחר תקדם לתרועה של פסוק מוקדם). אך יש להעיר כי לפי מה שר"ל בפנים בטעם שיטת רש"י עפ"י שינוי הלשון — מוכח מעצם שיטת רש"י שאין סדר לבבות, שהרי רק לגבי תרועה ושתי תקיעותיה יש לנו לימוד שבבת אחת מועיל, ומניין להכשיר תרועות הנעשות בבת אחת (ואין לומר שילפינו מתר"ת, כי מה לתר"ת שיש ביניהן קשר מיוחד, שבכל מקום שנאמרה תרועה צריכות להיות עמה שתי פשוטות, משא"כ בין בבות שונות; וע' סוגית הפסק קול פסקה ז' לגבי פסול הפסק, ונזכר להלן פסקה ג'), ומאידך רש"י הרי מכשיר בכל הט' שנעשו ביחד, וא"כ על כרחך שאין סדר לבבות מפני שהן אמורות בפרשיות שונות בתורה, כנ"ל.

(3) ומ"ש הריטב"א בהמשך שם "שתוקעין כאחד ואח"כ מריעין ואח"כ תוקעין" זהו תיאור אופן התקיעה של בבא אחת, וכך שלש פעמים.

לפניה ופשוטה לאחריה. כלומר: דין הסדר של פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה אינו רק ענין של מוקדם ומאוחר (סדר כרונולוגי), היינו שהתרועה תהיה מאוחרת לתקיעה הראשונה והתקיעה השניה מאוחרת לתרועה, אלא זהו גם צורך בקשר ורציפות בין התרועה לשתי תקיעותיה: לדעת ר' יהודה הן צריכות להיות רצופות ממש בלא שום שהיה; לדעת הפוסלים בהפסק-קול (לפי רבנן) שהיה אינה פוסלת בהן אבל הפסק בקול שופר מקלקל את הרציפות; ולדעת המכשירים בהפסק-קול — קול פסול אף הוא אינו מקלקל, אבל הפסק בתקיעה אחרת מתקיעות היום מנתק את הקשר ומקלקל את הרציפות⁴. אך כמובן שכל זה אינו ענין לשומע את שלש הבבות משלושה בני"א התוקעים ביחד כ"א תר"ת, שהרי בזה יש לכל תרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה בלי כל הפסק ביניהן. ומכיון שאין דין של סדר בין הבבות — שזו תהיה מאוחרת לזו — אין כל סיבה שלא יצא השומע ידי חובת כל ט' הקולות, וכמ"ש הרשב"ץ.

ג. שלושה דינים של סדר

יישבנו איפוא את פסקו של הרשב"ץ בענין שלש בבות הנעשות כאחת עם דברי הריטב"א בענין שילוב כולות משתי בבות לשיטת המכשירים בהפסק-קול. נראה עתה שיש ליישב את פסק הרשב"ץ גם עם שיטת ראשונים אחרת העומדת לכאורה בסתירה לדבריו. הזכרנו שהרמב"ן נחלק עם ראשונים אחרים בשאלה האם הפסק-קול בין בבא לבבא פוסל אף הוא, או שפסול הפסק-קול נוהג רק בתוך כל בבא. והנה הרמב"ן (בדרשה עמ' ל"ז ובמלחמות¹) מסביר שפסול הפסק-קול הוא בכלל מה שאמרו בבבלי (ר"ה ל"ד): "שומעין על הסדר", ובירוש' (ברכות פ"ב ה"א): "אפילו שמעין כל היום יצא והוא ששמעין על הסדר", שכל שהופסקו התקיעות ע"י קול זר נתקלקל סדרו; אבל הסדר הזה אמור רק בתוך כל בבא ולא בין בבא לבבא, כי שלש הבבות "אין להן חיבור ולא סדר זו עם זו כלל", כנ"ל. אך בסוגית הפסק-קול פסקה ז' נתבאר שהראב"ה מביא מהירוש' הנה ראייה לשיטת הפוסלים בהפסק-קול גם בין בבא לבבא, שהרי הלשון "והוא ששמעין על הסדר" מתיחסת בפשטות לכל ט' התקיעות עליהן מדובר שם (לשון הירוש' לפני כן: "אפילו שמעין עד תשע שעות", וזה ודאי מוסב על תשע תקיעות), וא"כ על כולן נאמר שצריך לשמעין על הסדר, היינו בלי הפסק קול ביניהן, ומהיכא תיתי לחלק בין שניה ושלישית לשלישית ורביעית.

אך לפי"ז יוצא שבירוש' נאמר כי בין כל ט' הקולות יש דין של סדר, ולא רק בתוך כל בבא, וא"כ לכאורה יש להסיק מכאן ששמיעת שתי בבות ביחד צריכה להיות פסולה כמו שמיעת תקיעה ותרועה של בבא אחת ביחד, בניגוד לפסק הרשב"ץ.

אך נראה שגם כאן יישוב בניגוד ע"י ההבחנה הנ"ל בין מושג הסדר כחיס של מוקדם ומאוחר, לבין מושג הסדר כדין המחייב רציפות, או במלים אחרות השולל הפרעה באמצע התקיעות ע"י קול אחר. הפוסלים בהפסק-קול בין בבא לבבא מודים לרמב"ן שאין סדר של מוקדם ומאוחר בין שלש הבבות, שהרי התורה לא סדרתן, אך הם חולקים על הרמב"ן במה שכתב ש"אין להן חיבור... זו עם זו כלל", כי לדעתם במשך כל זמן קיום מצות

(4) י"ל שלדעה זו נלמד הדין הזה משינוי הלשון של ותקעתם תרועה. או שהוא נלמד מסברה, מעצם הקשר המיוחד שבין הפשוטות לתרועה הידוע לנו מהלימוד הקובע ש'תרועה' סתם האמורה בתורה היינו תרועה ושתי תקיעותיה.

(1) י"א. ברי"ף.

תקיעת שופר בר"ה — שהיא בכל זאת מצוה אחת מתרי"ג המצוות, וט' התקיעות מעכבות זו את זו (כדלהלן בגמ') — אין להפסיק בקול זר באמצע, גם לא בין בבא לבבא, והפסקה כזו מקלקלת; וכמו כן למ"ד ששהיה כלא"כ פוסלת אין לשהות כלא"כ אפילו בין בבא לבבא, ושהיה כזו פוסלת (הרמב"ן חולק גם על זה, ע' סוגית הפסק-קול פסקה ה'). אך כל זה אינו ענין ליחס הסדר שבין התקיעות לבין עצמן, ר"ל: הדינים הנ"ל של הפסק ושהיה יכולים להתקיים בין אם נוהג דין סדר של מוקדם ומאוחר בין כל ט' התקיעות, בין אם לא נוהג ככלל דין כזה, דהיינו שאפשר לתקוע את ט' התקיעות באיזה סדר שרוצים, ובין אם — כמו שזה לפי האמת — נוהג דין מוקדם ומאוחר בין תקיעות מסוימות ובין אחרות לא (דהיינו, לפי האמת נוהג יחס של מוקדם ומאוחר בין התקיעות של כל בבא אך לא בין תקיעות משתי בבות שונות). מושג הסדר עליו מדובר בירוש' הוא איפוא הדין של שלילת הפרעה ע"י קול זר המקלקל את סדר התקיעות, ר"ל: את רציפותן, את החיבור ביניהן, ובוה באמת כל ט' התקיעות שוות; אך הירוש' אינו מתיחס שם לדין הסדר של-מוקדם-ומאוחר שבין התקיעות, ודין זה נוהג באמת רק בתוך כל בבא ובגללו צריך לשמוע את שלושת קולות הבבא זה אחר זה ולא בבת אחת, אך אין הוא נוהג בין תקיעות משתי בבות שונות, ולכן אין כל מניעה לשמוע את שלש הבבות כאחת.

והנה בסוגית הפסק-קול (פסקה ז') נשארנו בצ"ע באשר למקור הפסול של הפסק-קול לשיטת הפוסלים גם בין בבא לבבא, כי מחד הרי אין הוא מדין פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה, ומאידך לפי האמור לעיל אי אפשר גם לומר שאנו מעתיקים את דין פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה לכל ט' הקולות, כי מלבד שאין סברה בדבר, כמ"ש בסוגיה שם, כי איכא למיפדך מה לתרועה ושתי תקיעותיה שהן יחידה אחת בכל מקום משא"כ לכל הט' — הרי גם רואים אנו שבאמת אין מעתיקים את דין פשוטה לפניה ופלא לכל הקולות, שהרי בפשוטה לפניה ולאחריה אנו מצריכים סדר של מוקדם ומאוחר, משא"כ בין הבבות. אלא צ"ל שפסול ההפסק נלמד ממקור אחר, ופירושו הוא כנ"ל, שאסור שיפסיק באמצע המצוה מעשה זר שהוא ממין מעשה המצוה, דהיינו קול שופר מיותר, ואין פסול זה קשור למושג הסדר של מוקדם ומאוחר שיכול לנהוג בין התקיעות או לא לנהוג ביניהן בלי תלות בשאלת הפסק-קול.

והנה לכאורה עפ"י ההסבר הנ"ל לפסול ההפסק יוצא שרק הפסק בקול פסול שאינו מט' הקולות שיוציאים בהם יפסל את התקיעות, שהרי דין ההפסק נוהג בכל מקום באמצע ט' הקולות וענינו הפרעה למעשה המצוה ע"י קול שאינו שייך למצוה. ולפי"ז שילוב של שתי בבות זו בזו לכאורה אינו צריך לפסול, שהרי אין כאן הפסק בקול זר שאינו מט' הקולות, ועצם הקדמת תקיעות מהבבא הבאה לפני שנסתיימה זו הרי אינה פוסלת, כי בין בבא לבבא אין דין של מוקדם ומאוחר (והסדר של מוקדם ומאוחר בתוך כל בבא נשמר, כי למשל בתוקע תתרי"ת ר"ת במקום שתי בבות הרי שמע בכל אחת מהבבות קודם תקיעה ואח"כ תרועה ושוב תקיעה). אך נראה שאין זה נכון, כי י"ל שהראשונים הנ"ל מודים למ"ש הריטב"א ששילוב שתי בבות זו בזו פוסל תמיד, אפילו לא היה קיים פסול של הפסק-קול, והטעם הוא שדין פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה כולל צורך בקשר ורציפות בתוך כל בבא בין התרועה לתקיעותיה ואסר הכנסת קול אחר מקולות היום ביניהן (על מקורו של הדין ע' לעיל פסקה ב' הערה 4).

נמצא איפוא שיש לשיטה זו (שיטת הפוסלים בהפסק-קול גם בין בבא לבבא, בהנחה שהיא מודה גם לדינו של הרשב"ץ וגם לדינו של הריטב"א) — שלושה דינים בסדר

התקיעות: א. דין הפסק-קול, הנוהג בכל מקום בט' הקולות, ופירושו איסור הפסקה באמצע המצוה בקול מיותר שאינו מט' הקולות. ב. דין מוקדם ומאוחר, הקובע את סדר הזמנים בשמיעת הקולות ונוהג רק בתוך כל בבא (פשוטה לפנייה ופשוטה לאחרייה). ג. דין קשר מיוחד בין קולות מסוימים, שאינו מרשה הכנסת קולות אחרים מקולות היום ביניהם, ונוהג אף הוא רק בין תרועה ושתי תקיעותיה. המסקנות ההלכתיות על פי שיטה זו הן: הפסק בקול פסול פוסל בכל מקום בין ט' הקולות (דין א'); התלפת הסדר של תקיעות בתוך הבבא (כגון תת"ר במקום תר"ת) או תקיעתם בבת אחת ע"י שלושה בני אדם — פוסלת (דין ב' בתוך הבבא); תקיעת שלש הבבות ע"י שלושה בנ"א בבת אחת (שלשתם תוקעים ואח"כ שלשתם מריעים ושוב שלשתם תוקעים) — כשרה (דין ב' לגבי בבות שונות); שילוב בבות ע"י התלפת מקומות בין קולות מבבות שונות — פוסל (דין ג').

[לפי המוסבר לעיל אם תקע אדם למשל תר"ת תר"ת רת"ת הרי סיבת הפסול היא דין ב' ולא דין א', כי התרועה השלישית — אע"פ שהיא מפסיקה בין התקיעה האחרונה של הבבא השניה לתקיעה הראשונה של הבבא השלישית שצריכה לבוא אחריה — מ"מ אין לה לפסול משום הפסק-קול, אלא הפסול הוא בכך ששינה את הסדר בבבא השלישית. אלא שמ"מ אחר שנפסלה הבבא השלישית מטעם זה — הופכים כל קולותיה לקולות פסולים, והם חוזרים ופוסלים את כל ט' הקולות משום הפסק-קול בין הבבא השניה לשלישית. דוק].

והנה לעיל רצינו לומר שלשיטה זו, הירוש' באמרו "והוא ששמען על הסדר" מתייחס רק לדין א', אך מעתה נוכל לומר יותר מזה, שהירוש' מתכוון קודם כל לכך שאסור להחליף סדרם של כל שנים מתשעת הקולות, כי החלפת קולות מאותה בבא תפסל מחמת דין ב' והחלפת קולות משתי בבות תפסל מחמת דין ג', ובנוסף לכך כולל פה הירוש' את דין א', שאסור להפסיק את סדר התקיעות ע"י קול מיותר (לעיל התקשינו לומר שהירוש' מתייחס לדין ב', כי הבנו שכוונת הירוש' להשוות עקרונות את כל ט' הקולות לענין דין זה בניגוד לפסק הרשב"ץ, אך עתה אנו מתגברים על הקושי באמרנו שכוונת הירוש' לא להשוואה עקרונות בין הסדר של מוקדם ומאוחר אלא להשוואה כפרט המעשי של החלפת סדר קולות, שלגביה באמת שוים כל ט' הקולות בגלל צירוף הדינים ב' וג'. ומלבד זה יש כאן השוואה מעשית ועקרונות של ט' הקולות לגבי דין א'. דוק היטב).

לעומת זאת לשיטת הרמב"ן לפיה פסול הפסק-קול נהוג רק בתוך כל בבא — ישנם רק שני דינים: א. דין מוקדם ומאוחר הנוהג בתוך כל בבא ולא בין הבבות. ב. דין הפסק-קול הנוהג אף הוא רק בתוך כל בבא, ולפיו כל הפסק-קול — בין בקול פסול ובין בקול כשר של בבא אחרת — פוסל את הבבא. המסקנות להלכה הן: הפסק בקול פסול פוסל רק בתוך הבבא (דין ב'); החלפת הסדר של קולות בתוך הבבא או תקיעתם בבת אחת פוסלת (דין א'); שילוב בבות פוסל (דין ב'); תקיעת שלש הבבות בב"א — כשרה (דין א' לגבי בבות שונות).

הירוש' מתפרש לשיטת הרמב"ן כמתייחס ליחידות של הבבות שאת כל אחת מהן צריך לשמוע כסדרה, דהיינו בשמירת שני הדינים א'—ב'.

ולשיטת המכשירים בהפסק-קול ישנם ג"כ שני דינים: א. דין מוקדם ומאוחר הנוהג רק בתוך כל בבא ולא בין הבבות. ב. דין קשר מיוחד בין קולות מסוימים, האוסר הכנסת קולות אחרים מקולות היום ביניהם והנוהג אף הוא רק בתוך כל בבא. המסקנות להלכה: הפסק בקול פסול אינו פוסל בשום מקום; החלפת סדר של קולות בתוך הבבא או תקיעתם

ביחד פוסלת (דין א'); שילוב בבות פוסל (דין ב'); תקיעת שלש הבבות בבת אחת — כשרה (דין א' לגבי בבות שונות).

הירוש' יתפרש לשיטה זו כך: החלפת הסדר בין כל שנים מט' הקולות פוסלת (במקרה טל החלפת סדר של קולות מאותה בבא מדין א', ובמקרה של קולות מבנות שונות מדין ב'). [ולפי שיטת הפוסלים בהפסק-קול בין בבא לבבא זהו חלק מכוונת הירוש', כנ"ל].

בזאת יושבו פסקי הרשב"ץ (בענין תקיעת שלש הבבות ביחד) והריטב"א (בענין שילוב בבות זו בזו) עם כל אחת מהשיטות בהפסק קול: שיטת הפוסלים גם בין בבא לבבא, שיטת הפוסלים רק בתוך הבבא ושיטת המכשירים.

ובערוך השלחן (תקפ"ח, ה') כתב: "ודוקא כשהט' בנ"א תקעו זה אחר זה על הסדר (או יצא י"ח) אבל אם תקעו כולם כאחד לא יצא דבעינן שהתקיעה תקדים להתרועה והתרועה להתקיעה שלאחריה וסדר (ר"ל: בבא) האחד לשני והשני לשלישי ובכאן באו כולם כאחד ואינו מועיל". הרי שמצריך יחס של מוקדם ומאוחר גם בין הבבות (וזאת למרות שבתק"צ, י"ז פסק כרמב"ן שהפסק-קול פוסל רק בתוך הבבא; וסובר בוודאי שהפסק-קול זהו דין מיוחד בתרועה ותקיעותיה, כמוסבר לעיל לשיטת הרמב"ן). אך לפי הנ"ל אין לשיטתו זו מקור בראשונים, והיא בניגוד לדברי הרמב"ן, הריב"ש והרשב"ץ. ואחרונים אחרים כתבו בראשונים, כדלקמן (בפנים ובהערה 3).

הש"ע (תקפ"ח, ג') פסק: "שמע ט' תקיעות מט' בנ"א שתקעו כולם כאחד לא יצא שאין כאן פשוטה לפנייה ופשוטה לאחריה". והוסיף הרמ"א: "ואם שנים תקעו כאחד כל הסדר (ר"ל כל סדר התקיעות) ואפילו אחד תקע בחצוצרות יצא דיהיב דעתיה על השופר". והמ"ב (ס"ק י') הביא את מחלוקת רה"ג והרשב"א בשלושה התוקעים ביחד כ"א סדר אחד — היינו זה תשר"ת וזה תש"ת וזה תר"ת (לעיל פסקה א') — וכתב שראוי להחמיר כדעת הרשב"א שתרי קלי אינם נשמעים שניהם³. המ"ב מביא

(2) ומצוין בסוגרים: "הג"א וגמרא פ' ראוהו ב"ד". לשון ההג"א (בתחילת פ"ג): "ואם אחד תוקע בשופר ואחד תוקע בחצוצרות יחד יצא בתקיעת שופר דתרי קלי בתרי גברי משתמעי ומ"מ בתורה לא יקרא שנים". וכתב הב"י (תקפ"ח ד"ה כתב הג"א): "כתב הג"א אם אחד תוקע בשופר... דתרי קלי בתרי גברי משתמעי ע"כ ותימא דבפ' ראוהו ב"ד משמע דתרי קלי מתרי גברי לא משתמעי אלא היינו טעמא דיצא ידי שמיעת שופר אע"פ ששמע עמו קול הצוצרות משום דכיון דחביב יהיב דעתיה". אך כבר דחו הט"ו (שם ס"ק ג') והפר"ח (שם סעיף ג') את תמיהת הב"י, באמרם שהג"א לא התכוון לומר שהטעם של תרי גברי לבדו מספיק, אלא כוונתו שבשופר דחביב תרי קלי מתרי גברי משתמעי, וזהו מה שסיים "ומ"מ בתורה לא יקרא שנים", היינו משום שתרי גברי משתמעי רק בחביב. והג"א נקט תרי גברי כי החלוק בין תרי לחד קיים גם למסקנה, כלומר שאף בחביב שומעים דוקא בתרי גברי, כי אחרת מדוע אין שומעים בשמור וזכור שהם חביב, ע' בזה להלן פסקה ד'. והשפת אמת (כ"ו. ד"ה בגמ' הא) העיר שגם רש"י כתב בענין ט' תקיעות כאחת (ל"ד: ד"ה מתשעה) "דהא אוקימנא תרי קלי מתרי גברי משתמעי", וע"כ כוונתו דחביב דוקא, וכמ"ש בהגהות הב"ה שם.

(3) ע' שעה"צ שם אות כ"ב שמלשון הש"ע שכתב שטעם הפסול בט' כאחד הוא משום פשוטה לפנייה מוכח שלא כרשב"א, כי אחרת תיפוק ליה שאינם נשמעים, כנ"ל פסקה א'. ומ"מ המ"ב חושש להחמיר (ולפי האמור שם בסוף הפסקה גם הש"ע יכול להודות ששלושה אינם נשמעים ביחד). ונראה שמלשון הרמ"א "ואם שנים תקעו כאחד כל הסדר" אין להוכיח שהוא מחמיר כרשב"א, כי הוא אינו נכנס כלל למקרה של מי שרוצה "להרויח" ולשמע פחות, אלא כוונתו רק להשמיע את הדין שהשומע כסדר ונתערבו עמו קולות אחרים ואפילו

גם את הדעה שבשלושה התוקעים שלש בבות כאחד יוצאים ידי כל הט' (הוא מזהה אותה עם דעת רה"ג וכבר נתקשינו בכך לעיל פסקה ב' ע"ש), אך כמובן שהוא מחמיר גם בזה עפ"י הרשב"א. בענין הפסקה קול ושילוב בבות פוסק הש"ע (תק"צ, ח'—ט') כשיטת הרמב"ן הנ"ל. המסקנות להלכה הן איפוא כמו שכתבנו לעיל לשיטת הרמב"ן, בצירוף החשש לשיטת הרשב"א שאף פעם אי אפשר לצאת ידי שני קולות בבת אחת.

פרק שני

ט' תקיעות כאחת ושאלת תרי קלי לא משתמע

ד. האם השומע ט' תקיעות כאחת יוצא לפחות ידי אחת?

בפסקה א' ראינו שהרשב"א נחלק עם הראשונים אחרים בפירוש הכלל הקובע שבשופר אידי דחביב אין אומרים בו תרי קלי לא משתמע: הרשב"א סובר שבשופר אדם יכול לשים לב ולשמוע קול אחד מבין השניים כהוגן, אך לא את שניהם כל אחד בפני עצמו, ואילו ראשונים אחרים סוברים שבמדי דחביב יכול אדם לשמוע את שני הקולות כל אחד בפנ"ע. הריטב"א מכריע למעשה כשיטת הרשב"א.

והנה הרשב"א כתב לשיטתו שהשומע את ט' התקיעות מט' בנ"א כאחד אינו יכול לצאת בהם אפילו רק מטעם זה שאינו יכול לשמוע את כולם כהוגן, גם אלמלא הטעם של הצורך בפשוטה לפניה ופשוטה לאחריה; ושאר הראשונים כתבו לשיטתם שהטעם שבגללו אין יוצאים בט' תקיעות כאחת הוא רק משום הצורך בפשוטה לפניה ופ"ל. ומ"מ לדברי הכל הרי ברור שלפחות קול אחד מבין הקולות שומעים כהוגן, וא"כ לכאורה צריכים אנו לומר שהשומע יצא מ"מ ידי חובת התקיעה הראשונה וישלים עליה ר"ת הר"ת תר"ת¹. ואמנם הריטב"א כתב כך בפירושו, שידי תקיעה אחת יצא, ו"בלבד שלא האריך קול תרועת חבירו על התקיעה כדי שלא יהא פסול בינתיים". ר"ל: שלא יהא קול פסול בין התקיעה שיוצא בה לתרועה הכשרה שיריע אח"כ, כי הקול הפסול פוסל משום הפסק.

אבל הרמב"ם פסק (הל' שופר ג', ר'): "שמע תשע תקיעות מתשעה בנ"א כאחד לא יצא אפילו ידי אחת". וכתב על כך המאירי: "והוא תימה". וטעמו כנ"ל. ונראה שיש לתרץ שדעת הרמב"ם היא כרשב"א, שגם בשופר דחביב א"א לשמוע את שני הקולות, אלא יכול לכל היותר לכוון דעתו ולשמוע אחד מהם כהוגן, אך י"ל שלשם כך צריך אדם לכוון דעתו אל קול אחד מסוים ולרצות לשמוע רק אותו, שאז הוא יכול להבחין בו בפנ"ע ולבודד אותו מהאחרים, אבל אם השומע רוצה לצאת בכל הקולות ומתכוון

של הצוצרות לא פסל. והפ"ח (שם) פסק בפירוש שהשומע שהי תקיעות יחד יוצא בהן ידי שתיים, וזה כרשב"א או לפחות כרה"ג. וכן בש"ע הרב (תק"צ, י"ד) פסק כרשב"א (כ"מ מלשונו, ע"ש, וכך הבינו האבני נזר ס"ס תמ"ד. ומ"ש בש"ע הרב שם "אפילו מקצתם תקעו בהצוצרות ומקצתו תקעו בשופר יצא" צ"ל דהיינו אם בנוסף לשלושה התוקעים בשופר תקעו עוד בהצוצרות, או ש"יצא" אין פרושו כאן כמו מקודם ידי כל הט', אלא יצא ידי הבבות שנתקעו בשופר. ועיקר הכוונה כאן לחידוש של קול הצוצרה).

(1) ולשיטת הרשב"א הנ"ל בפרק הקודם לכאורה יצא ידי שלש התקיעות הראשונות, ויכול להשלים עליהן שלש תרועות ביחד ושלש תקיעות ביחד. כ"כ השפת אמת (ל"ד: ד"ה בחוס').

לשמוע את כולם — אינו שומע באופן כזה אפילו קול אחד כהוגן, אלא שומע את כולם מעורבים. וא"כ י"ל שכוונת הרמב"ם למי שנתכוון לצאת ידי כל ט' התקיעות, שלא יצא אפילו ידי אחת. וכך הבין את שיטת הרמב"ם המ"ב (תקפ"ח שעה"צ אות י"ט ובה"ל ד"ה ואם), והוכיח את הסברה הנ"ל מלשון הריטב"א בדף כ"ו. בענין תרי קלי; וז"ל הריטב"א: "אבל גבי שופר וחצוצרות דה"ל תרי קלי מתרי גברי ואין צריך לשמוע אלא אחד מהן דהיינו קול השופר שהוא מצות היום שפיר משתמע לכיון בקול השופר שהוא צריך ולשמעו מבין קולות החצוצרות הא לשמוע שניהם ממש בצריך להם... לא משתמע". אך לכאורה יש לתמוה, שהרי הריטב"א עצמו כתב שידי תקיעה אחת יוצאים, כנ"ל. וצ"ל שבאמרו "מיהו ידי תקיעה אחת יצא" מדבר הריטב"א במי שנתכוון מלכתחילה רק לתקיעה אחת ולא רצה לצאת בשאר (ואע"פ שלא רצה לצאת בשאר מ"מ הן מהות הפסק פוסל אם האריך בתרועה יותר, כמוסבר בסוגית הפסק-קול פסקה י"ד ע"ש. ולפי האמור שצריך להתכוון לתקיעה מסוימת, מ"ש הריטב"א "בלבד שלא האריך קול תרועת חברו" — ה"ה לתקיעה אחרת שלא נתכוון לשמעה?). ולפי"ז הרמב"ם והריטב"א מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי [אך יש קצת דוחק בזה שאנו מעמידים את דברי הריטב"א רק במי שלא נתכוון לצאת בכלל, ולא משמע כד מרהיטת לשונו. ואולי הריטב"א חולק על הסברה הנ"ל, וסובר שגם אם נתכוון לכולם יכול היה לשמוע אחת⁹, ומ"ש בדף כ"ו. "לכיון בקול השופר שהוא צריך" דבר בהווה במקרה ההוא, כי שם השומע הרי יודע שהוא צריך לקול השופר ומן הסתם מכוון אליו, אך באמת אין צורך דוקא לכיון לשמוע רק קול אחד. ולפי"ז תהיה מחלוקת הרמב"ם והריטב"א בדבר. וצ"ע].

קודם לכן כתב המ"ב הסבר אחר לפסק הרמב"ם: "ואפשר לומר בטעם הרמב"ם דבעינן שיהא תקיעה אחת לפני תרועה והכא הרי שומע שש תקיעות בב"א". וכוונתו ש"ל שדעת הרמב"ם כדעת הראשונים החולקים על הרשב"א, לפיה שומעים בשופר את כל הקולות כהוגן, וא"כ נמצא זה שומע שש תקיעות כשרות לפני התרועה במקום לשמוע תקיעה אחת (ויש להסתפק האם מי שמתכוון לשמוע רק תקיעה אחת שומע בכל זאת תקיעות נוספות ופסול, או שכיון שאינו שם לב לאחרות אינו שומען ויוצא ידי אחת). אך צ"ע מגיין לנו לפסול בזה, ומדוע לא נאמר שהחמש שאינו צריך להן הריהו כמי שאינן. ומשום כך מציע המ"ב הסבר אחר, כנ"ל.

ולענ"ד יש להסביר את שיטת הרמב"ם באופן פשוט עפ"י מ"ש המ"מ שם בהלכה ב' שהרמב"ם סובר כראשונים הפוסלים בהפסק-קול (ע' סוגית הפסק-קול פסקה ז'). כי

(2) אך אולי תרועה דוקא, כי למקצת תרועה יש ראש וסוף והוא עומד בפני עצמו, והריהו פוסל משום הפסק, משא"כ בתקיעה שהיא נשמעת כהמשך התקיעה הכשרה, ובאופן כזה אולי אין נהג פסול הפסק-קול, ע' סוגית הפסק-קול פסקה י"ד הערה 10. אך גם לפי האמור שם י"ל שכאן שהתקיעות נתקעות ע"י שני בנ"א — אין זה המשך אחד, אלא כל תקיעה נחשבת לעומדת בפנ"ע. וכן אנו מוצאים שלשיטת רש"י בט' תוקעים כאחד יצא והמאירי הסובר שצריך רווח בין התקיעות כדי שכל קול יעמד בפנ"ע — כמבואר בסוגית רציפות תר"ת פסקה ד' — השיג עליו רק מטעם סדר ולא מטעם שאין כל קול עומד בפנ"ע. אך יתכן שפסול הפסק-קול תלוי לא בעמידת הקול בפנ"ע אלא בהיות לו ראש וסוף, ובנדון דידן אין ראש למקצת התקיעה המפסיק.

(3) ומ"מ אם התקיעה הזו שקלט אינה הארוכה ביותר מבין שש התקיעות שנשמעו — הרי שוב תיפסל הבבא משום הפסק, וצריך לומר כנ"ל ש"מ"ש הריטב"א "ובלבד שלא האריך קול תרועת חברו" ה"ה לתקיעה, או כבהערה הקודמת.

שיטת הרמב"ם שם הלכה ד' היא שאורך התרועה כשתי תקיעות, וא"כ השומע את ט' הקולות מט' בנ"א שהתחילו ביחד שומע את התרועה אחר סיום התקיעה, ויש איפוא הפסק קול פסול בין התקיעה לתרועה, וכמ"ש הריטב"א. אלא שהריטב"א כתב שבאופן רגיל אין התרועה נמשכת יותר, וצריך רק להיזהר שלא להאריך בה, וזה לשיטתו בשיעורי התקיעות (ל"ג: ד"ה שיעור) ששיעור תקיעה הוא כשיעור תרועה. אבל הרמב"ם פוסל באופן הרגיל, כי לשיטתו שיעור התרועה ארוך משיעור התקיעה, ורק אם יאריך אדם בתקיעה יותר מהשיעור יוכל לצאת (והרמב"ם לא נכנס למקרה זה, אולי משום חומרא בעלמא, כדי שלא יבואו להקל גם במקרה שלא הקפיד להאריך בתקיעה, או אולי מפני שלדעתו כאשר מאריך אדם בתקיעה יותר מהשיעור המינימלי עליו להאריך גם בתרועה כדי לשמור על יחס של שתיים לאחת).⁴

[הלח"מ והפר"ח מתרצים את פסקו הנ"ל של הרמב"ם ע"י הגבלת עצם הכלל הקובע שבמידי דחיב תרי קלי משתמע, וסברותיהם בענין זה הפוכות זו מזו, כדלקמן, אך התירושים עצמם קשים ול' המ"ב שם: "וע' בלח"מ ובפר"ח שנדחקו"]. הלח"מ כתב שמ"ש הגמ' שבשופר תרי קלי משתמע היינו דוקא כגון שופר והצוצרות שקולותיהם שונים, ומשום כך מובחנים זמ", "אבל הכא שהכל הוא קול שופר לא משתמע אע"פ שזה תקיעה וזה תרועה ומש"ה אפילו ידי אחת לא יצא וכי פריך בגמ' לעיל משנים קורין ושנים מתרגמין הוה מצי לשנויי הכי דהתם לא משתמע מפני שהוא קול שווה אבל הצוצרות ושופר שהן קולות משונים משתמע (כצ"ל) אלא דעדיפא מיניה קא משני דלא דמיא אלא לסיפא". ולכאורה דבריו תמוהים, שהרי אם בשניים שקורין הקולות נחשבים לשווים (וכן בדין, כמו שני שופרות שגם קולותיהם מן הסתם אינם זהים בדיוק ומ"מ מין אחד הם, ומה שבשנים קורין "אי אפשר להם לצמצם דיבורם בתיבה אחת אלא אחד לאחור ואחד לפני"ם⁵ — זה מקביל ל"אע"פ שזה תקיעה וזה תרועה" שכתב הלח"מ לגבי שופרות) — א"כ מזה שבמגילה יצא אפילו בעשרה קורין מוכח שלפי האמת בחיב יוצאים אף בקולות שווים, ונופל תירושו של הלח"מ. גם מהקושיה

(4) ע' בעמ' 270 הערה 8 שלשיטה ששיעור תקיעה הוא כתרועה ישנה אולי דעה בראשונים שהמאריך בתקיעה צריך להאריך גם בתרועה כנגדה, ולפי"ז י"ל שה"ה לשיטת הרמב"ם צריך להאריך בתרועה כפליים מהתקיעה שתקע.

(5) לשון רש"י על "עשרה קורין". ועל "שנים קורין" שברישא לא הוצרך לפרש כן, כי שם הקשתה הגמ' על ההנחה שתרי קלי מתרי גברי משתמע, וממה נפשך יהיה קשה. אבל ב' קורין שהגמ' רוצה להוכיח שבחיב משתמע מדגיש רש"י שאע"פ שאחד קורא לפנים ואחד לאחור מ"מ יצא. ונראה שרש"י הוצרך להדגיש זאת מסיבה פשוטה: אילו שני בנ"א או עשרה קורין כאחד ממש לא היתה הוכחה ממגילה לתקיעת שופר, כי גם אם תרי קלי לא משתמע — כלומא שא"א להבחין באחד מהקולות הנשמעים בפני עצמם — מ"מ בקריאת התורה או במגילה יש לו לצאת, כי בתקיעת שופר צריך לשמוע קול שופר אחד בפנ"ע ולא קול מעורב של שני שופרות, בגלל דין שופר אחד ולא ב' וג' שופרות, אבל היכן מצינו בקה"ת ובמגילה דין כזה שאין יוצאים בקול של שני בנ"א אם הוא נשמע כהוגן (שלא אחד קורא לפנים ואחד לאחור אלא המלים נשמעות היטב משניהם יחד). ולכן מפרש רש"י שאין עשרה בנ"א יכולים לצמצם קריאתם, ועל כרחך שבמגילה יוצא בשמיעת אחד מהם, וא"כ ה"ה שיש לו לצאת בשופר. [לפי"ז יוצא שגם לשם הבנת הרישא בענין קה"ת דרושה ההערה שזה מקדים וזה מאחר, כי אחרת מדוע לא יצא, ומ"מ רש"י לא הוצרך להיכנס לזה שם כי ההוכחה שבתרי קלי א"א לשמוע קול אחד בפנ"ע נכונה בלא"ה (אפילו היתה שמיעת שני הקולות ביחד פסולה), כנ"ל]. ובזאת מיושבת קושיית היום תרועה כ"ז. ד"ה הא, ע"ש. ומה שהקשה שם ליפלוג וליתני בדידה דרישא כבר דהאו הערוך לנר כ"ז. ד"ה שם הא, ע"ש.

הראשונה של הגמ' משמור וזכור על שופר ותצורות מוכח שלא כלח"מ, כי מדוע לא תירצה הגמ' ששמור וזכור שאגי שנאמרו בקול שווה ולכן לא משתמעי (והעובדה שהמלים שונות מקבילה לכאורה לזה תוקע וזה מריע, כנ"ל). וכך הקשה היום תרועה⁶ והשאיר את דברי הלח"מ בצ"ע⁷. והיום תרועה עצמו מתרץ שהרמב"ם פוסל אפילו את התקיעה הראשונה מפני שנתכוון לעשותה יחד עם התרועה וצריך שיכוון לעשותה לפני התרועה⁸. אך ע' בסוגית משך בשניה כשתים ח"ג שהראשונים נחלקו אם המתכוון בתקיעה לשם פשוטה שלפניה עלתה לו לשם פשוטה שלאחריה — אפילו למ"ד מצ"כ — או לא, וע' בסוגית הפסק-קול פסקה ז' הערה 7 שמהרמב"ם משמע קצת שהוא סובר שעלתה לו. אך גם אם הוא סובר שם שלא עלתה, מכל מקום מ"ש היו"ת שלא מספיק שיתכוון לשמה אלא שצריך להתכוון שתהיה לפני התרועה ממש — זהו חידוש גדול, וצ"ע מנא לן לומר כן.

והפר"ח (תקפ"ח, ג') כתב על דברי הלח"מ: "ודברי תימה הם דאדרבה איפכא מסתברא", והוא מתרץ שלדעת הרמב"ם תרי קלי בשופר משתמעי רק כאשר כולם תוקעים דבר אחד, או תקיעה או תרועה (אע"פ שהצליל שונה כגון שופר ותצורות), וכן במגילה שכולם קוראים אותו הדבר, אבל כשזה תוקע וזה מריע מתערבב השומע ואינו יכול לשמוע אפילו קול אחד כהוגן. ומציין הפר"ח לתוס' בסוטה (ל"ט: ד"ה עד) שרצו לומר כך בתירוץ אחד, ובזאת רצו להסביר מדוע בשמור וזכור לא משתמעי תרי קלי אע"פ שמעמד הר סיני הוא ודאי בגדר "חביב", והיינו משום שזכור ושמור הם דברים שונים ובוז אפילו בחביב אין שומעים. אך הפר"ח מסיק שהחילוק הנ"ל אינו נכון לפי האמת, שכן התוס' בעצמם דוחים אותו שם עפ"י מהלך הסוגיה, וטעמם: "דהא מסיק התם תרי קלי מחד גברא לא משתמעי כגון זכור ושמור מפי הגבורה מתרי גברי משתמעי משמע אפילו דומיא דזכור ושמור (ר"ל: שהם דברים שונים) אידי דחביבי". כלומר: אע"פ שהגמ' מקשה על התירוץ הנ"ל ומסיקה שצריך חביב — מ"מ התירוץ הקודם לא נדחה, אלא שבתרי גברי וחביב שומעים אפילו בדברים שונים, דומיא דזכור ושמור, ובחד גברא אין שומעים אע"פ שחביב, וזהו הטעם בזכור ושמור⁹. וברור שזהו פשט מהלך הגמ', ולא ש"אלמא כיון דחביב וכו' מבטל את התירוץ הקודם ותולה הכל בחביב ולא בחד ותרי, וממציא חילוק חדש בין דברים שווים לשונים אשר בתירוץ הקודם לא סברו אותו וגם עכשיו אינו נזכר כלל בגמ'. וכך הבין גם הרמב"ן בדרשתו (עמ' ל"ג), שלמסקנת הגמ' צריך גם חביב וגם תרי גברי, וכך משמע מרש"י ומהג"א כנ"ל

(6) כ"ו. ד"ה ומתרי.

(7) ואולי י"ל בדוחק שלדעת הלח"מ קולות בני אדם האומרים דברים שונים — כגון זכור ושמור, או שזה מקדים וזה מאחר — עדיפים מתקיעה ותרועה ודומים לשופר ותצורות, ולדעתו שני בני"א יכולים לקרוא ביחד בצמצום, ומ"מ בקריאת התורה קול מעורב של שני בני"א פסול אע"פ שהמלים נשמעות כהוגן, כמו בתקיעת שופר, ומשום כך אין קורין שניים, אבל בעשרה הקורין כאחד א"א שלא יהיה אחד מקדים ואחד מאחר, ובחביב הוא נשמע לבדו. וי"ל שהלח"מ למד את החילוק בין שניים לעשרה מזה שרש"י פירש אחד מקדים וכו' דוקא על עשרה. אך מלשון רש"י שם "י" קולות יש כאן שא"א להם לצמצם" וכו' משמע שאפילו שניים אינם יכולים לצמצם, כי אחרת אין כאן "י" קולות אלא פחות, והיה לרש"י לומר ש"הרבה קולות יש כאן". ומה שלא פירש כן על שנים קורין הוסבר לעיל הערה 5. ועוד קשה על הלח"מ כנ"ל מדוע יהא פסול בקול מעורב בקה"ת. וגם לכאורה מסתבר שדיבורים שונים נשמעים יותר טוב מתקיעה ותרועה.

(8) לכך נתכוון כנראה גם השפת אמת ל"ד: ד"ה בתוס', ע"ש.

(9) וכך פירשו את הגמ' היום תרועה (כ"ו. סד"ה ומתרי) והשפת אמת (שם ד"ה בגמ' הא).

פסקה ג' הערה 2 (ולכאורה יכלו התוס' להוכיח באופן יותר פשוט שאין הבדל בין קולות שונים לשונים, כי אם כן — כשהקשו משמור וזכור על שופר וחצוצרות מדוע לא תירצו ששמור וזכור שאני מדברים שונים הם ומשום כך לא משתמע. ואת"ל ששופר וחצוצרות נחשבים כדברים שונים — א"כ מעצם מסקנת הגמ' שיוצאים בשופר וחצוצרות אתה רואה שבחביב יוצאים אף בשונים. ונראה שלכך באמת מתכוונים התוס' בהמשך דבריהם שם: "וקול שופר וקול חצוצרות תרי קלין משונין זה מזה דומיא דזכור ושמור ומשתמע אידי דחביב", ר"ל: מזה שהגמ' הקשתה על שופר וחצוצרות מזכור ושמור ולא תירצה שאני התם שהם דברים שונים אתה למד שגם שופר וחצוצרות הם דברים שונים, ובכל זאת למסקנה משתמע אידי דחביב, או שתאמר שלא תירצו שאני התם ששונים הם מפני שלגמ' היה ברור שאין כלל חילוק בין דברים שונים לשונים, וזהו מה שאנו רוצים להוכיח).

הש"ע, הפוסק (תקפ"ח, ג') שהשומע ט' תקיעות כאחת לא יצא בהן, לא פירש האם עלתה לו לפחות התקיעה הראשונה. ובב"י העתיק את ל' הרמב"ם שכתב שלא יצא אפילו ידי אחת, ולא הביא דעה אחרת, ולכאורה יש ללמוד מזה שהוא מסכים לפסק הרמב"ם. המ"ב (ס"ק ט') הביא את דעת הריטב"א ואת דעת הרמב"ם ולא הכריע, ובבה"ל (ד"ה ואם) פירש שלדעת הריטב"א יצא ידי אחת רק אם נתכוון לשמוע תקיעה מסוימת (בסוף הפסקה הקודמת נתבאר שלדעת המ"ב ראוי להחמיר להלכה כשיטת הריטב"א שא"א לשמוע שניהם, וכאן הוא מוסיף שגם בשביל לשמוע קול אחד צריך לכוון אליו). והנה לפי ההסבר השני שכתב לדעת הרמב"ם בשעה"צ אות י"ט (הוא ההסבר הראשון שהזכרנו לעיל) הרמב"ם פוסל רק במקרה שנתכוון לצאת בכלם, כך שאין מחלוקת להלכה בין הרמב"ם והריטב"א. ולהסבר הראשון שכתב שם שהפסול לפי הרמב"ם הוא משום ששמע יותר מתקיעה אחת¹⁰ נסתפקנו לעיל האם הרמב"ם יודה שבמתכוון רק לתקיעה אחת יצא. ולפי ההסבר שהצענו לעיל שהרמב"ם פוסק כאן לשיטתו בשיעורי התקיעות יוצא שלדין דקיי"ל (תק"צ, ג') שיעור תקיעה כתרועה — יצא ידי תקיעה ראשונה ובלבד שלא נמשכה התרועה יותר¹¹ כמו שכתב הריטב"א והביאו המ"ב בשעה"צ אות י"ח. ולפי הדרכים של הלח"מ והפר"ח בכל מקרה לא יצא לפי הרמב"ם. [הלבוש (תקפ"ח, ד') פסק: "שמע ט' תקיעות מט' בג"א... בבת אחת לא יצא... ואפילו ידי תקיעה אחת לא יצא דתרי קלי מתרי גברי לא משתמע בבת אחת ומיהו אם שמע קול תקיעת שופר וקול חצוצרות יחד יצא בתקיעת שופר דהואיל וקול שופר חביב ליה משום חיבת מצוה יהיב דעתיה עלויה טפי". ואפשר להבין שר"ל שבשומע ט' כאחד נתכוון לצאת בכלם ומשום כך אינו שומע אף אחד, משא"כ בשופר וחצוצרה שמתכוון רק לשופר, וזה כהסבר השני שבשעה"צ, או שכוונת הלבוש לחלק כלת"מ בין שופר וחצוצרות לשני שופרות].

והנה בפסקה הקודמת נתבאר שהמ"ב חושש למעשה לשיטת הרשב"א והריטב"א

(10) יש להבין שהחשש לדעה זו אינו עומד בסתירה לנטיית המ"ב להחמיר כדעת הרשב"א והריטב"א שתרי קלי אינם נשמעים שניהם, כנ"ל בסוף הפסקה הקודמת, כי המ"ב אינו מכריע שם כשיטת הרשב"א אלא מחמיר מספק (וגם הריטב"א עצמו שהמ"ב סומך עליו כתב רק שראוי להחמיר), וא"כ יש מקום להחמיר גם בענינו בו הדעה לפיה שומעים שניהם היא לחומרא.

(11) לפי האמור לעיל בראש הפסקה ה"ה למקרה שאחת התקיעות שלא נתכוון אליה נמשכה יותר, אך ע' בהערה 2 שם.

שהשומע שלושה סדרים משלושה בנ"א כאחד, או שלש בבות משלושה בנ"א כאחד, לא יצא ידי כולם, כי תרי קלי אינם גשמעים שניהם. ולפי האמור לעיל, אם נתכוון לצאת ידי כולם — אפילו סדר אחד או בבא אחת אין בידו, ורק אם נתכוון לאחד מהם עלת לו, וכ"פ בפירושו בבה"ל שם. ומ"מ במתכוון לאחת גם הרמב"ם יודה שיצא בה, אפילו לפי ההסבר הראשון של המ"ב בשעה"צ, ולא מהספק שנסחפקנו בו לעיל אלא מוודאי, כי מה נפשך: אם אתה אומר ששמע שלש תקיעות, כדעת הרמב"ם לפי הסבר זה — הרי כל אחת מהן שייכת לבבא אחרת ויצא ידי כל הבבות, ואם אנו סוברים ששמע רק אחת — הרי אין כאן פסול של שמיעת שתי תקיעות לפני תרועה אחת. ורק להסבר הלח"מ בדעת הרמב"ם יוצא שהשומע שלושה סדרים או שלש בבות ביחד לא יצא אפילו ידי תקיעה אחת, אך דבריו צ"ע כנ"ל ולכן המ"ב (ס"ק י"א) אינו חושש לדעתו.

ה. ראית הטורי אבן לשיטת הרשב"א בענין תרי קלי. גירסת התוספתא ושיטת רש"י.

נשוב לעיין בשתי המחלוקות היסודיות בסוגייתנו, והן: א. מחלוקת רש"י ושאר הראשונים בגירסת הברייתא ובדינו של השומע ט' תקיעות כאחת. ב. מחלוקת הרשב"א והריטב"א נגד ראשונים אחרים האם במקום שאומרים תרי קלי משתמעי הכוונה היא שאפשר לשמוע אחד מהקולות כהוגן או הכוונה שאפשר לשמוע כל אחד מהם כהוגן.

לענין המחלוקת השניה — הטורי אבן מקשה על הגמ' בדף כ"ז: מה הקשו משמור וזכור על שופר וחצוצרות, אולי לגבי זכור ושמור כוונת הברייתא לומר שהאוזן אינה יכולה לשמוע את שניהם, וישראל שמעו, אבל אחד מהם אפשר באמת לשמוע כהוגן, ולכן אפשר לשמוע את קול השופר גם כשיש עמו חצוצרות. מכה קושיה זו מסיק הט"א שבמקדש יש מצוה לשמוע גם את קול החצוצרות, ככתוב "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'", כמ"ש בגמ' שם, ולכן מקשה הגמ' היטב מזכור ושמור, כי אם א"א לשמוע שניהם איך יוצאים במקדש ידי שופר וידי חצוצרות. ומתרצת הגמ' שלכך מאריך בשופר, כלומר: ידי חובת שופר יוצא בהארכה וידי חובת חצוצרות יוצא בשעה שתוקעים ביהו, שאז יתן לבו לחצוצרות וישמען, כי קול אחד מהשניים באמת אפשר לשמוע (ומוסיף הט"א שלא עשו להפך, להאריך בחצוצרות ולהקשיב בתחילה לשופר, כי מ"מ מצות היום בשופר ולכן עדיף שישמע הוא לבדו, כי בזמן שגשמעים שני הקולות יש לחשוש שלא ישים לבו כראוי וישמע במעורב. וכוונתו בוודאי שחייב החצוצרות הוא רק מדרבנן, כי דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן). והנה לפי"ז ברור שבהמשך, כשהגמ' מסיקה שבחביב משתמעי תרי קלי, הכוונה היא שכל אחד משני הקולות נשמע כהוגן, ולפיכך יכול לצאת בשמיעת שניהם יחד ידי שופר וידי חצוצרות. וזהו א"כ ראיה נגד שיטת הרשב"א והריטב"א.

אבל הריטב"א כתב: "אלא לעולם מקצת תקיעה לא יצא ופירכא דלעיל זכור ושמור ה"פ דהתם הוי תרי קלי מחד גברא (כצ"ל) וצריך לשמוע שניהן לא משתמעי תרוייהו

(1) העובדה ששומע את שתי החצוצרות אינה מפריעה, כי עיקר מצותן בכך, כמאמר הכתוב "בחצוצרות" וכו', משא"כ בשופר שבו התורה מצריכה שופר אחד ולא שופר וד"א (ור' בסמוך שהחצוצרות במקדש הן כנראה מדרבנן). ובוה מיושבת הערת השפת אמת בזה כ"ז. ד"ה בגמ' ותרי (והשפת אמת — ע"ש בדבריו — הביין כנראה בתירוץ הט"א שבתחילה נותן לבו לשמוע חצוצרה אחת ודי בזה למצות שמיעת חצוצרות. או שבט"א אמנם הביין כמו שאמרנו, שמצותן בכך, שלא כמו שכתב לפני כן).

אבל גבי שופר והצוצרות דהו"ל תרי קלי מתרי גברי ואין צריך לשמוע אלא אחד מהן דהיינו קול השופר שהוא מצות היום שפיר משתמעי לכיין בקול השופר שהוא צריך ולשמעו מבין קולות הצוצרות הא לשמוע שניהם ממש בצריך להם אפילו מתרי גברי לא משתמעו. הרי שהריטב"א סובר בפירוש שאין צורך לשמוע את קול הצוצרות בפני"ע אפילו במקדש, והדין של "בחצוצרות וקול שופר" הוא רק שיתקעו גם בחצוצרות לחשיבות וכבוד (ל' המ"ב תקפ"ח בה"ל ד"ה ואם: "ואינו אלא מתכסיסי השופר"²). וברור שכ"ה גם דעת הרשב"א שכתב: "דהא דאמרינן דתרי קלי... בתקיעה משתמעו... התם הוא בשופר והצוצרות... דמגו דחביבא ליה יהיב דעתיה ושמע חד מינייהו".

אך לפי"ז מוטל עלינו לתרץ את הקושיה שהכריחה את הט"א לפרש כפי שפירש, והיא: מה הקשו מזכור ושמור על שופר והצוצרות, אולי קול אחד באמת אפשר לשמוע ומה שאין האזון יכולה לשמוע היינו את שניהם יחד³. ונראה לתרץ שהגמ' הבינה ש"ואין האזון יכולה לשמע" הוא דומיא "שאין הפה יכול לדבר", וכמו שהפה אינו יכול לומר אפילו דבר אחד כהוגן אם האומר מערב עמו דבר אחר ורוצה לאמרם כאחד (כלומר: הפה אינו יכול להוציא שני דברים כאחד אא"כ יערב וישבש את שניהם כגון "ז—ש—כור—מור") — כך גם האזון אינה יכולה לשמוע אפילו דבר אחד משני דברים הנאמרים כאחד. ולפיכך הקשתה הגמ' היטב היאך שומע את קול השופר [שוב מצאתי שכך תירץ השפת אמת⁴ את קושיית הט"א]. ויש להביא סיוע לדבר מל' התוס' בסוטה ל"ט: הנ"ל, שכתבו: "ופריך בגמ' ותרי קלי מי משתמעו והתניא זכור ושמור בדיבור אחד באמרו מה שאין הפה יכול לדבר ומה שאין האזון יכול לשמוע ע"כ היכא דהקולות משונות כגון קול אחד זכור והשני שמור אין האזון יכולה לשמוע כלל". ואע"פ שממה שכתבו "דהיכא דהקולות משונות" וכו' חזרו בהם התוס', כנ"ל בפסקה הקודמת, מ"מ ממה שכתבו ש"אין האזון יכולה לשמוע כלל" — אין שום סיבה לומר שחזרו, ויש להבין כוונתם כנזכר, שהקושיה היא לפי הדמיון לפה. (ברור שאין להסיק מכאן שהתוס' סוברים כרשב"א שבחביב שומעים רק קול אחד, כי י"ל שלתוס' היה פשוט שאין מצוה לשמוע את הצוצרות, ולכן גם להם היתה קשה קושיית הט"א, ותוצרכו לומר שמזכור ושמור מוכח שתרי קלי לא משתמעו כלל⁵).

לענין מחלוקת רש"י והראשונים בגירסת הברייתא ובפירושה: בפסקה א' ראינו שרש"י מתקן את גירסת הבבלי עפ"י התוספתא (ב', י"ב), בה גרס כך: "מתשעה בני"

(2) והיום תרועה (כ"ז. ד"ה פסקא) מטעים זאת קצת אחרת באמרו שמצות שמיעת הצוצרות היא דוקא באופן כזה, שלא ישמעו בדיבור אלא ישמעו ברקע של קול השופר, וזוהי כוונת הכתוב "בחצוצרות וקול שופר", והש' הערה 1.

(3) תירוצו של הערוך לגר (כ"ז. ד"ה בגמרא) על קושיית זו דחוק לענ"ד, ע"ש.

(4) כ"ז. בגמ' ותרי.

(5) הערוך לגר (כ"ז. ד"ה בגמרא) כתב שמהתוס' בסוטה משמע שהם סוברים כט"א שיש מצוה לשמוע את הצוצרות. והנה ברור שמהלשון "משתמעו" ברבים א"א להסיק כלום, כי זוהי ל' הגמ' מתחילה, "ותרי קלי מי משתמעו", שפירושה — לפי הראשונים החולקים על הרשב"א — מי משתמע אפילו אחד מהם. ונראה שכוונת העל"ג ללשון "דמשתמעו איידי דחביבי" שנקטו התוס', שמשמעה שגם הצוצרות חביבות ונשמעות. אך נראה שאין זה הכרח, כי הלשון "חביבי" יכולה להתייחס לתקיעות, וכעין שכתבו התוס' לפני כן שם "ברכות איידי דחביבי", או שזו סתם אשגרה מהלשון "משתמעו" ברבים, ואה"נ ששניהם חביבים, ומ"מ מצות השמיעה והשמיעה בפועל היא רק בשופר. ולענ"ד הלשון "אין האזון יכולה לשמוע כלל" מוכיחה יותר.

כאחד יצא ואפילו בסירוגין ואפילו כל היום כולו". וכע"ז בשני כתבי יד שלפנינו (ע' הוצ' ליברמן): "[שמע שש תקיעות ושלש תרועות] מט' בנ"א כאחד יצא שמע שש תקיעות ושלש תרועות אפילו בסירוגין אפילו כל היום כולו יצא". אבל בכ"י אחד ובדפוסים הסירה הפסקה הראשונה, וההלכה מתחילה ב"שמע שש תקיעות ושלש תרועות אפילו בסירוגין" וכו', וי"ל שכך גרסו הראשונים החולקים על רש"י⁷. ובהמשך הקטע הנ"ל מהתוספתא כתוב (בכ"י אחד ההמשך הזה נמצא קצת להלן, ע"ש⁸): "תקיעה מזה ותרועה מזה" [יצא⁹] אפילו בסירוגין ואפילו כל היום כולו יצא". וזו ראייה לגירסה שבה אין ברישא "מט' בנ"א כאחד יצא", וא"כ הרישא מדברת באדם אחד והסיפא מחדשת שגם מט' בנ"א יצא, ואפילו בסירוגין ואפילו כל היום, כמו בכרייתא שבבבלי. אבל אם גורסים ברישא "מט' בנ"א כאחד יצא" הרי בפשטות מה שכתוב בהמשך הרישא "שמע... אפילו בסירוגין אפילו כל היום" וכו' מוסב גם על תשעה בנ"א, ומהו א"כ שוב "תקיעה מזה ותרועה מזה... אפילו בסירוגין ואפילו כל היום"¹⁰. והנה על הגירסה בבבלי "מט' בנ"א כאחד יצא תקיעה מזה ותרועה מזה יצא ואפילו בסירוגין ואפילו כה"י כולו" — כתב רש"י: "ולא גרסינן תקיעה מזה ותרועה מזה יצא דהיינו רישא ואי גרסינן לה הכי הוא דגרסינן מט' בנ"א כאחד תקיעה מזה ותרועה מזה יצא ואפילו בסירוגין וכו'" (ברור שטעמו של רש"י הוא שאם "תקיעה מזה ותרועה מזה יצא" הכוונה בבת אחת א"כ היינו "מט' בנ"א כאחד", ואם הכוונה בזה אחר זה — גם זה מיותר, כי די לומר "מט' בנ"א כאחד יצא ואפילו בסירוגין" וכו'¹¹). ואף שבתוספתא לפנינו הגירסה שונה מזו שהיתה לפני רש"י בבבלי, כי הקטע "תקיעה מזה ותרועה מזה [יצא] אפילו בסירוגין" וכו' כתוב אחר הפסקה "שמע שש תקיעות... אפילו בסירוגין אפילו כה"י כולו" — מ"מ נראה שלדעת רש"י בתוספתא אין גורסים את כל הקטע "תקיעה מזה ותרועה מזה... אפילו כה"י כולו", אלא אי גרסינן "תקיעה מזה ותרועה מזה" בתוך הרישא גרסי' ליה: "מט' בנ"א כאחד תקיעה מזה ותרועה מזה יצא".

והנה הרא"ש מעורר בתוספותיו את השאלה לשם מה הוצרכה הברייתא שבבבלי (אותה גרס כמו רוב הראשונים: "שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא מט' בנ"א כאחד לא יצא תקיעה מזה ותרועה מזה יצא ואפילו בסירוגין ואפילו כה"י כולו") להוסיף בסיפא "ואפילו בסירוגין ואפילו כה"י כולו", אחר שברישא כבר למדנו שסירוגין אינם פוסלים ואפילו בט' שעות ביום יצא. ומתוך הרא"ש שהיינו חושבים שדוקא ט' תקיעות בט'

(6) המוקף בסוגרים מרובעים מופיע רק בכת"י אחד.

(7) וגם אם גרסו בתוספתא כרש"י אין בכך כלום, כי הברייתא שבבבלי יכולה לחלוק, והלכה בבבלי. ואולי גרסו בתוספ' בבבלי "לא יצא", אך לגירסה כזו בתוספ' אין לנו אישור משום מקור.

(8) ע' בהוצ' ר"ש ליברמן בביאור הקצר, וכן ב"תוספתא כפשוטה" עמ' 1061, שפירש את גירסת כה"י הזה באופן מהודש, אך הוצרך לשם כך להגיה בו, ע"ש. וגם על עצם פירושו קשה, שהרי ע"כ הכוונה שבזמן הפיפת הקולות שומע את שניהם, כי אחרת ה"ז שומע מקצת תקיעה שלדעת רוב הראשונים לא יצא אפילו שמע שיעור בכשרות (ע' סוגית משך כשתים ח"א), וא"כ כל הדין הזה מיותר כי יש לנו ללמדו בכ"ש מהרישא (המופיעה בכ"י זה) "מט' בנ"א כאחד יצא", שהקולות חופפים לגמרי ואעפ"כ יוצא בהם. ויותר נראה שהפסקה "תקיעה מזה ותרועה מזה" וכו' מקומה אחרי הרישא, כמו ברוב כתבי היד.

(9) בדפוסים הגירסה משובשת.

(10) לעומת זאת לו היינו גורסים ברישא של התוספ' "מט' בנ"א כאחד לא יצא" — ע' לעיל הערה 7 — היה ג"כ מיושב, כי אז יש להבין ש"אפילו בסירוגין" שברישא מוסב רק על אדם אחד.

(11) ובזה סרה קושית המהרש"א ל"ד: סד"ה ע"ב תוס' ע"ש. וכבר דחאה השפת אמת (ל"ד: סד"ה בא"ד והשתא).

שעות — תקיעה בכל שעה — אנו מכשירים, כי יש לתוקע קביעות של רווחי זמן שוים, שבכל שעה תוקע תקיעה, והיה אפשר לחשוב שבוזו אין כל כך ניתוק והסח הדעת, משא"כ בתוקע בסירוגין לא קבועים, שבוזו היינו חושבים שיש לפסול כי הארעיות והסח הדעת גדולים יותר; וקמ"ל סיפא שאפילו בסירוגין לא קבועים ואפילו מתמשכים על כל היום יצא. אך לגירסת התוספתא שלפנינו אין תירוצו של הרא"ש מועיל, כי ברישא כתוב: "שמע שש תקיעות ושלש תרועות אפילו בסירוגין אפילו כה"י כולו", וגם בסיפא: "תקיעה מזה ותרועה מזה [יצא] אפילו בסירוגין ואפילו כה"י כולו". ונראה שצריך לתרץ שההידוש בסיפא הוא שגם בתשעה כנ"א יוצאים בסירוגין ואפילו כה"י, ושוב הטעם הוא שהיינו יכולים לחשוב כי באופן כזה שיש שהיות ארוכות וגם אין קביעות של תוקע אחד אלא תקיעה מזה ותרועה מזה יש כאן כבר ניתוק והסח דעת גדול מדי ולא יצא — קמ"ל¹².

ומ"מ מדברי הרא"ש אולי יש ראייה שלא גרס את הסיפא של התוספתא, וכמו שרצינו לומר לפי רש"י.

ז. קטע מוקשה בדברי הריטב"א על פירש"י

עד עתה נקטנו בפשטות עפ"י משמעות לשונו של רש"י ועפ"י הבנת הראשונים בדבריו שלשיטתו השומע ט' תקיעות מט' בנ"א כאחד יצא ידי כל הט', וזהו מה שכתוב בברייתא לגירסתו "מט' בנ"א כאחד יצא", ועל זאת נחלקו הראשונים בטענה שאין כאן פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה. אך אצל הריטב"א אנו מוצאים דברים אחרים בשם רש"י.

וז"ל הריטב"א: "ויש ספרים שכתוב בהן מט' בנ"א כאחד לא יצא תקיעה מזה ותרועה מזה לא יצא בזה אחר זה יצא ולפי גירסה זו תקיעה מזה ותרועה מזה שלא יצא היינו כששמען ביחד ולפי שלא שמען על הסדר שתהא תרועה בינתים וכשאמר מט' בנ"א לא יצא היינו אע"פ ששמען כסדר אלא שהיה שומע התקיעות או התרועות מט' בנ"א והיו קולות הרבה ביחד וכן פרש"י ז"ל". כלומר: הרישא "מט' בנ"א כאחד" פירושה ששמע קודם תקיעה מט' בנ"א כאחד, ואח"כ תרועה מהט' כאחד, וכן הלאה ט' קולות. ו"תקיעה מזה ותרועה מזה" היינו מט' בנ"א כאחד כאשר כ"א מהם תוקע קול אחד מט' הקולות. ננסה להתאים את דברי רש"י שלפנינו עם מה שהריטב"א כותב בשמו. ל' רש"י: "מתשעה בנ"א כאחד לא יצא — תרי קלי לא משתמעי כך פירושה לפי מה שכתוב בספרים", ר"ל שלפי מה שכתוב בספרים השומע תקיעה מט' בנ"א ואחריה תרועה מט' בנ"א וכו' לא יצא מפני שתרי קלי לא משתמעי ואינו יכול לשמוע קול אחד כהוגן, "ולאו מילתא היא דהא אסיקנא לעיל תרי קלי מתרי גברי משתמעי. וה"ג לה בתוספתא מט' "

(12) לכך נראה התכוון המהרש"א בד"ה ע"ב בתוס' (אף כי אפשר שהוא מתכוון לעצם הדין של תקיעה מזה ותרועה מזה בזה אחר זה יצא. והשפת אמת אמנם מתקשה מה ההידוש בעצם הדין הנה גם אחרי דברי המהרש"א, והוא שואל מה ההו"א לפסול בט' בנ"א. אך לפי המוסבר בפנים לגבי ט' בנ"א בסירוגין — שזהו ניתוק והסח דעת גדול מדי — י"ל שנקטו תקיעה מזה ותרועה מזה בשביל להמשיך "ואפילו בסירוגין" וכו'. והפירוש שרוצה השפ"א לתת לדברי התוס' — ע"ש — לכאורה אינו מתיישב בלשון הברייתא כלל).

הטור (תקפ"ח) כתב את הדין של קריאה בסרוגין רק בתשעה בנ"א, ונראה שנקט כן לרבותא כמוסבר בפנים. וכ"ה בש"ע תקפ"ח, ב': "שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא אפילו הם מט' בנ"א". וא"צ למ"ש הב"ח על הטור (שם ד"ה שמע), ע"ש. וסגנונו שם תמוה, כי משמע ממנו כאילו באדם אחד הרבותא גדולה יותר.

בנ"א כאחד יצא ואפילו בסירוגין ואפילו כה"י כולו". עד כאן הכל שפיר. אך עתה:
 "ולא גרסינן תקיעה מזה ותרועה מזה יצא דהיינו רישא ואי גרסינן לה הכי הוא דגרסי' מט'
 בנ"א כאחד תקיעה מזה ותרועה מזה יצא ואפילו בסירוגין וכו'". ואם את הפסקה "מט'
 בנ"א כאחד" הבין רש"י כעוסקת בשומע תקיעה מכולם ואחריה תרועה מכולם וכו' —
 א"כ מהו זה שכתב שתקיעה מזה ותרועה מזה יצא היינו רישא, והרי בתקיעה מזה
 ותרועה מזה יש חידוש עצום, שיוצאים ידי כל ט' הקולות ביחד, דהיינו ששומעים את
 כולם וגם אין כאן חיסרון מטעם פשוטה לפנייה ופשוטה לאחריה. ואולי היתה לריטב"א
 גירסה אחרת בדברי רש"י, וצ"ע.

[לשון הרמב"ן בחידושי: "מט' בנ"א כאחד לא יצא ולא משום דתרי קלי לא
 משתמעו כמ"ש רש"י ז"ל אלא ט' תקיעות היינו סדר תקיעות שלש של שלש שלש
 דאינון תשע ולא יצא משום דשמען כאחת ואנו בעינן פשוטה לפנייה ופשוטה לאחריה
 ותרועה בינתים וזה אינון סדורות כסדרן לפיכך לא יצא". ונראה שאין לדייק מהלשון
 "אלא ט' תקיעות היינו סדר" וכו' שלרש"י אין הדבר כן, אלא ט' תקיעות זהות, וכמ"ש
 הריטב"א לפי רש"י, כי י"ל שהרמב"ן מזכיר זאת — אע"פ שכך הוא גם לרש"י —
 כהקדמה להסברו שהפסול כאן הוא מחמת הסדר].

והנה הריטב"א הקשה על הגירסה החדשה שכתב: "ולא נהירא דא"כ למה ליה למנקט
 מט' בנ"א אפילו מב' וג' נמי ועוד דהא משמע לא יצא כלל (ר"ל: בניגוד למה שאמרנו
 לעיל לפי הפירוש הרגיל שהשומע ט' תקיעות מט' בנ"א כאחד לא יצא ידי כל הט' אבל
 אחת מיהא יש בידו) — הרי לפירוש שמט' בנ"א כאחד היינו שכולם תוקעים כאחד ושוב
 כולם מריעים משמע שאין בידו אפילו אחת, כי לא מסתבר כלל שכוונת הברייתא לומר
 שלא יצא ידי שש התקיעות או ידי שתי התקיעות של הבבא ומ"מ תקיעה אחת יש
 בידו וכן אח"כ תרועה אחת יש בידו) ואמאי ליפוק ידי סימן אחד מיהת (הכוונה כנראה:
 ידי קול אחד בכל פעם, תחילה ידי תקיעה אחת ושוב ידי תרועה אחת וכו') דהא קי"ל
 דתרי קלי משתמעו בשופר ומגילה דאידי דחביבא ליה יהב דעתיה ושמע".

אך לכאורה ישנה תמיהה הרבה יותר גדולה על הגירסה הנ"ל, והיא: אם כבר אמרו
 ברישא "מט' בנ"א כאחד לא יצא" משום תרי קלי אע"פ שכולם תוקעים אותו הדבר —
 א"כ לשם מה שוב "תקיעה מזה ותרועה מזה לא יצא", ו"היינו כששמען ביחד ולפי שלא
 שמען על הסדר", תיפוק ליה שאין שומעין אותן כלל משום תרי קלי כמו ברישא (ואין
 לומר שקולות שונים של תקיעה ותרועה נשמעים יותר מקולות שוים כבמקרה של
 הרישא [לעיל פסקה ד' הוזכרה סברה כזאת], כי גם בתקיעה מזה ותרועה מזה ישנן
 שש תקיעות ושלוש תרועות, וא"כ לא נשמעת תקיעה אחת או תרועה אחת כהוגן. ולומר
 שתקיעה מזה ותרועה מזה היינו בשני בנ"א בלבד זהו דוחק גדול). וצ"ע.

(1) וכבר העיר בזה מו"ל הרשב"א ל"ד: הערה 466. ואין לומר שרש"י הבין שתקיעה מזה ותרועה
 מזה היינו בזה אחר זה, כי א"כ מאי "היינו רישא", והרי "תקיעה מזה ותרועה מזה" אינו
 מורה על סירוגין שנוכל לומר שהיינו "שמע ט' תקיעות בט' שעות", ואם לדעת רש"י אין
 טעם לחלק בין אחד לתשעה א"כ היה לו לשאול "פשיטא" אבל לא "היינו רישא". כמו כן אין
 לומר שרש"י הבין שאם גורסים "תקיעה מזה ותרועה מזה יצא" הכוונה שיצא ידי אחת, כי
 ידי כולן ודאי שא"א לצאת מטעם הסדר, והוא טוען שהיינו רישא "מט' בנ"א כאחד" כי אין
 שום חידוש בתוקעים קולות שונים יותר מאשר בתוקעים קולות שווים לענין זה שקול אחד
 נשמע. — זה אינו, כי א"כ מהו "ואי גרסי' לה הכי הוא דגרסי' מט' בנ"א כאחד תקיעה מזה
 ותרועה מזה יצא", ולשם מה לומר "תקיעה מזה ותרועה מזה". והערוך לגר ל"ד: ד"ה בתוס' הביא
 את הבנת הריטב"א בפירש"י ולא העיר על הקושי שיש בה לפי נוסחת פירש"י שלפנינו.